

כיתה
ד

משימת ידע לשוני

מחווה, ניתוח השאלות והשתמעויות להוראה
חינוך חרדי

תוכן עניינים

מבוא	3 עמוד
המלצות להעברת המשימה	4 עמוד
מחווין	9-5 עמודים
ניתוח השאלות	27-10 עמודים
השתמעויות להוראה	34-28 עמודים

מבוא

משימת הידע הלשוני היא משימה פנימית הנלווית למבחן "תנופה", והשאלות בה עוסקות בבחינת הרכיבים הלשוניים בזיקה לטקסטים שהופיעו במבחן. הידע הלשוני חיוני להתפתחות השפה והאוריינות: הוא מסייע בפענוח הקריאה ובהשגת שטף הקריאה; הוא תורם להבנת הנקרא של טקסטים; הוא מקדם את יכולות ההבעה בעל־פה והכתיבה של טקסטים במגוון סוגות; הוא מחזק את המודעות לשפה תקינה; ועוד.

הידע הלשוני כולל ממדים הכרוכים זה בזה. במשימה זו מושם דגש על ארבעה ממדים¹:

- **אוצר מילים (סמנטיקה, לקסיקון)**:² שאלות העוסקות בהכרת המשמעות של המילה, שימוש נכון בהקשר, זיהוי קשרי משמעות בין מילים ועוד;
- **מבנה המילה (מורפולוגיה)**: שאלות העוסקות בהכרת רכיבים דקדוקיים הבונים את המילה, כמו שורש, תבנית, צורני גזירה, צורני נטייה ועוד;
- **תחביר**: שאלות העוסקות בזיהוי תפקידן של המילים במשפט, זיהוי קשרים בין מילים, בין משפטים ובין פסקות, שימוש במילות קישור, שימוש בסימני פיסוק ועוד;
- **כתיב (אורתוגרפיה)**: שאלות העוסקות בהכרת הכתיב התקני של המילה, בקריאה נכונה לפי סימני הניקוד, בפענוח מילים הומוגרפיות ועוד.

שימו לב כי ההפרדה בין הממדים אינה מוחלטת. כך, לדוגמה, שאלות העוסקות במבנה המילה יכולות לעסוק גם במשמעות המילים (אוצר מילים, סמנטיקה); שאלות העוסקות בפענוח מילים הומוגרפיות (כתיב) יכולות לעסוק גם בהקשר התחבירי (תחביר) וכדומה. השאלות סווגו לפי הממד הלשוני הבולט ביותר בכל שאלה (ראו [במחונן](#)), ופירוט נרחב יותר תוכלו למצוא ב**ניתוח השאלות**.

המשימה מאפשרת לכם, המורים, לזהות תחומי חוזק ונושאים הדורשים התערבות הן ברמה הכיתתית הן ברמה הפרטנית. עם זאת שימו לב שהשאלות במשימה אינן מקיפות את כל הנושאים הנכללים בידע הלשוני (לפי תוכנית הלימודים), וחלק מהנושאים נבדקים בשאלות אחדות בלבד. לכן המשימה היא כלי לשם התרשמות בלבד, ויש לתקף את הממצאים העולים ממנה בהערכה מתמשכת המשולבת בלמידה.

¹ ראו הרחבה במפרט המבחן בשפת־אם עברית לכיתה ד, המפורסם באתר ראמ"ה.

² לאורך המסמך מצוינים בסוגריים מונחים לשוניים לועזיים מתאימים.

המלצות להעברת המשימה

מתי מעבירים את המשימה? כמה ימים אחרי המבחן החיצוני בעברית.

מה משך המשימה? שיעור אחד.

כיצד מעבירים את המשימה?

התלמידים יבצעו את המשימה בכיתה, במהלך השיעור. חוברות הטקסטים של המבחן החיצוני יעמדו לרשות בית הספר, ומומלץ שהתלמידים יעזרו בטקסטים כדי לענות על השאלות, בפרט על שאלות המתייחסות למשפטים מהטקסט בהקשר נתון. אתם תהיו בכיתה בזמן שהתלמידים מבצעים את המשימה, ותוכלו להנגיש אותה לאלה הזקוקים לתיווך נוסף.

ביצוע המשימה
 בכיתה

הערכת תשובות התלמידים נעשית באמצעות מחוון, ובו פירוט התשובות הנכונות לשאלות. בפרק [ניתוח השאלות](#) תוכלו למצוא, בין היתר, פירוט של תשובות שגויות של תלמידים.

הערכה
 באמצעות המחוון

מומלץ לתעד את הערכת המורה לפי המחוון וכן לסכם את התוצאות של כל תלמיד במשימה, למשל, באילו ממדים הוא ענה נכון על רוב השאלות, ובאילו ממדים הוא זקוק למעקב נוסף. ניתוח הממצאים יאפשר לכם לגבש תובנות פדגוגיות לקידום הלמידה ולקבל החלטות מושכלות לשם בניית תוכניות התערבות פרטניות ותוכניות עבודה כיתתיות להמשך שנת הלימודים. לשם בניית תוכניות העבודה היעזרו בפרק [ניתוח השאלות](#), המספק תמונה רחבה בנוגע לידע הלשוני הנדרש כדי לענות נכונה על כל שאלה ושאלה, ובפרק [ההשתמעויות להוראה](#).

תיעוד התוצאות
 ובניית תוכנית
 עבודה

מחווון

במחווון שלפניכם מופיע פירוט התשובות האפשריות לכל שאלה, לפי חלוקה לסעיפים. המחווון כולל גם דוגמאות מקוריות של תשובות תלמידים; הדוגמאות מובאות בלשונם של התלמידים וכתובות בגופן **כתב יד**. [ניתוח השאלות](#) והרחבה בנוגע לידע הלשוני הנדרש לכל אחת מהן מופיעים בהמשך מסמך זה.

להלן מיפוי השאלות במשימה לפי ממדי הידע הלשוני:

השאלות במשימה	ממד הידע הלשוני
2 (חמישה סעיפים)	אוצר מילים
9ד (סעיף אחד)	
1 (שלושה סעיפים)	מבנה המילה
7 (סעיף אחד)	
8 (ארבעה סעיפים)	
9א-ג (שלושה סעיפים)	
10 (שלושה סעיפים)	
3 (שישה סעיפים)	תחביר
5 (שני סעיפים)	
6 (שלושה סעיפים)	
11 (סעיף אחד)	
4 (ארבעה סעיפים)	כתיב

שאלות הקשורות לטקסט "שולחים מכתב"

שאלה 1

ממד הידע הלשוני: מבנה המילה

סעיף א

הכנסתי **הערה**: גם התשובות "היכנסתי", "ההכנסתי" ו"היכנסתי" ייחשבו תשובות נכונות.

כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ב

הדביקו **הערה**: גם התשובה "הידביקו" תיחשב תשובה נכונה.

כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ג

ילך **הערה**: גם התשובה "יילך" תיחשב תשובה נכונה.

כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

שאלה 2

ממד הידע הלשוני: אוצר מילים

המילים מנוגדות במשמעותן	המילים דומות במשמעותן	
✓		א. מפחיתים – מוסיפים
	✓	ב. באמצעות – בעזרת
✓		ג. קרוקנים – קמלאים
✓		ד. חסכונית – בזבזנית
	✓	ה. להעביר – למסור

הערה: יש להזין עבור כל סעיף בנפרד אם התשובה בו נכונה או לא.

שאלה 3

ממד הידע הלשוני: תחביר

סעיף א	סעיף ב	סעיף ג
☒ ! תתקבל גם התשובה [.]	☒ ?	☒ :
☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת
סעיף ד	סעיף ה	סעיף ו
☒ .	☒ ?	☒ . תתקבל גם התשובה [!]
☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת

שאלה 4

ממד הידע הלשוני: כתיב

סעיף א	סעיף ב	סעיף ג	סעיף ד
☒ עֶזֶר	☒ בִּיתִי	☒ נָשָׁב	☒ הַכְּתוּבוֹת
☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת

שאלה 5

ממד הידע הלשוני: תחביר

סעיף א	סעיף ב
☒ תשובה (2): כי מְצַיֵּינִים נָשָׁם של מישהו או משהו.	☒ תשובה (4): כי מְצַטְטִים פסוק.
☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת

שאלה 6

ממד הידע הלשוני: תחביר

סעיף א	סעיף ב	סעיף ג
☒ כדי	☒ אבל	☒ בעקבות
☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת	☐ כל תשובה אחרת

שאלות הקשורות לטקסט "יש מכתבים עבורי?"

7 שאלה

ממד הידע הלשוני: מבנה המילה

- בתשובה מסומנות **שתי** התשובות האלה בלבד:
- (2) מתאָרְחִים
- (3) קאָרַח
- כל תשובה אחרת, לרבות תשובה שבה מסומנת תשובה אחת בלבד מהתשובות שלעיל או שמסומנות יותר משתי תשובות.

8 שאלה

ממד הידע הלשוני: מבנה המילה

סעיף א

- התשובה עוסקת בשאלה שלך, לדוגמה: *האאאא פאק, האאאא פאק, האאאא פאק*
- כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ב

- התשובה עוסקת במנה שלו, לדוגמה: *האנה פאן, אנה פאן, את האנה פאן*
- כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ג

- התשובה עוסקת בבית שלכם, לדוגמה: *הבית פאכט, בית פאכט, אהבית פאכט*
- כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ד

- התשובה עוסקת באוזניים שלו, לדוגמה: *האאונניי פאן, אאונניי פאן, אאונניי פאן*
- הערה:** גם צורות הכתיב "אוזנים", "אזניים" ו"אזנים" ייחשבו תשובות נכונות.
- כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

שאלה 9

ממד הידע הלשוני: סעיפים א-ג: מבנה המילה; סעיף ד: אוצר מילים

לא נכון	נכון	
✓		א. לכל הפעלים אותו שורש.
	✓	ב. כל הפעלים הם בזמן עבר.
	✓	ג. כל הפעלים הם בזכר.
✓		ד. לכל הפעלים אותה משמעות.

הערה: יש להזין עבור כל סעיף בנפרד אם התשובה בו נכונה או לא.

שאלה 10

ממד הידע הלשוני: מבנה המילה

סעיף א

ביישן או מבויש **הערה:** גם התשובות "בישן" ו"מבויש" ייחשבו תשובות נכונות.

כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ב

לכייש **הערה:** גם התשובה "לכיש" תיחשב תשובה נכונה.

כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ג

תתבייש **הערה:** גם התשובות "תתביש", "תיתבייש" ו-"תיתביש" ייחשבו תשובות נכונות.

כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

שאלה 11

ממד הידע הלשוני: תחביר

התלמיד סימן **ארבעה** פעלים (לפחות) מבין שמונת הפעלים האלה: לומד, (ש)אתנהג, מבקש, (ש)אבלה, יבקש, אשאל, קרה, (ו)אעזור.

כל תשובה אחרת, לרבות תשובה שבה מסומנים פחות מארבעה פעלים מבין הפעלים שלעיל או שמסומנות בה גם מילים שאינן פעלים.

ניתוח השאלות

אוצר מילים

שאלות בממד זה עוסקות בהכרת המשמעות של המילה, בשימוש נכון בהקשר, בזיהוי קשרי משמעות בין מילים ועוד. השאלות העוסקות באוצר מילים במשימה זו הן **שאלות 2 ו-9**, והניתוח שלהן מוצג לפניכם.

להשתמעויות להוראה העוסקות בממד אוצר המילים, [לחצו כאן](#).

לפניכם זוגות של מילים.

2

סמנו עבור כל זוג אם המילים **דומות במשמעותן** או **מנוגדות במשמעותן**.

המילים מנוגדות במשמעותן	המילים דומות במשמעותן	
☐ ₂	☐ ₁	א. מפחיתים – מוסיפים
☐ ₂	☐ ₁	ב. באמצעות – בעזרת
☐ ₂	☐ ₁	ג. קרוקנים – קמלאים
☐ ₂	☐ ₁	ד. חֶסְכוֹנִית – בְּזֻזְנִית
☐ ₂	☐ ₁	ה. להעביר – למסור

מטרת השאלה: לזהות קשרי משמעות (קשרים סמנטיים) בין מילים

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את משמעות המילים בכל זוג ולזהות אם קשר המשמעות ביניהן הוא קשר של נרדפות או קשר של ניוגודיות. בשאלה זו המילים בכל זוג אינן נטועות בתוך הקשר, ולכן נדרשת היכרות מוקדמת עם המילים ועם משמעויותיהן.

העשרה על קשרי נרדפות וניגודיות:

מילים המביעות משמעויות קרובות הן **מילים נרדפות**, למשל פה-כאן, עץ-אילן. מילים יכולות להיחשב נרדפות באופן מוחלט רק אם הן שוות במשמעות בכל הקשר, כך שהן יכולות להמיר זו את זו בכל הופעותיהן. קשה למצוא תופעה של נרדפות מוחלטת. נרדפות חלקית, כלומר חפיפה חלקית של משמעות, מתבטאת בכך שלשתי מילים או יותר יש מספר ניכר של תכונות סמנטיות משותפות, לפיכך אפשר להמיר מילה אחת באחרת בתוך הקשרים מסוימים ולא בכל הקשר שהוא. למשל, המילים "רוצה" ו"הפץ" הן מילים נרדפות, אך המילה "הפץ" שייכת למשלב לשון גבוה יותר, ולכן אינה מתאימה בדיבור יום-יומי.

קשר של **ניגודיות** (הפיכות) הוא קשר סמנטי בין מילים מנוגדות, כלומר מילים שהיחס ביניהן הוא יחס של "ראי"; מילה אחת היא "צידו השני של המטבע" ביחס למילה השנייה, למשל טוב-רע. יש סוגים שונים של ניגודיות: **ניגודי רצף** (ניגודים יחסיים) – ניגודים שאפשר לדרג בסולם דמיוני ולצרף להם מילים כמו "מאוד", "יותר" ו"פחות", למשל קר-חם, יקר-זול; **ניגודי כיוון** – למשל למעלה-למטה, ימינה-שמאלה וגם עלה-ירד; **היפוך תפקידים** – למשל מורה-תלמיד, חתן-כלה וגם מכר-קנה; **ניגודים מוחלטים** – למשל אמת-שקר, ער-ישן.

לפניכם שלושה פעלים: **הגיע, ענה, סיים**.
סמנו ליד כל משפט בטבלה אם הוא **נכון** או **לא נכון**.

לא נכון	נכון	
☒ 2	☐ 1	א. לכל הפעלים אותו שורש.
☐ 2	☒ 1	ב. כל הפעלים הם בזמן עבר.
☐ 2	☒ 1	ג. כל הפעלים הם בזכר.
☒ 2	☐ 1	ד. לכל הפעלים אותה משמעות.

הערה: סעיף 99 שייך לממד "אוצר מילים"; שאר הסעיפים שייכים לממד "מבנה המילה".
[לחצו כאן](#) לניתוח של שאר הסעיפים.

מטרת סעיף ד: לזהות משמעות של פעלים

הידע הלשוני הנדרש לסעיף ד:

כדי לענות על הסעיף נדרש להכיר את **המשמעות** של כל פועל, ולקבוע אם המשמעות של שלושת הפעלים זהה (אוצר מילים). מכיוון שלכל פועל יש משמעות שונה (הגיע – בא; ענה – השיב; סיים – גמר), התשובה היא "לא נכון".

מבנה המילה

שאלות העוסקות בהכרת רכיבים דקדוקיים הבונים את המילה, כמו שורש, תבנית, צורני גזירה, צורני נטייה ועוד. השאלות העוסקות באוצר מילים במשימה זו הן **שאלות 1, 7, 8, 9א-ג ו-10**, והניתוח שלהן מוצג לפניכם.

להשתמעויות להוראה העוסקות בממד מבנה המילה, [לחצו כאן](#).

1

לפניכם זוגות של משפטים. במשפט הראשון שבכל זוג יש פועל מודגש. השלימו את החסר במשפט השני בעזרת פועל **מאותה משפחת מילים** של הפועל המודגש.

דוגמה

שולחים את המכתב באמצעות "דואר ישראל".
בנימין *nfe* את המכתב אתמול בבוקר.

- א. כותבים מכתב ומכניסים אותו למעטפה.
- כתבתי בְּרֶכֶת יום הולדת לסבא שלי וְהִכְנַסְתִּי אותה למעטפה.
- ב. מדביקים בול בצד הקדמי של המעטפה.
- הילדים הִדְבִּיקוּ את הבול על המעטפה לפני שהם הלכו לסניף הדואר.
- ג. הולכים לתיבת הדואר ומכניסים לתוכה את המכתב.
- מחר שאול יִלְכֵךְ לתיבת הדואר ויכניס לתוכה את המכתב.

מטרת השאלה: ליצור פועל המתאים למשפט על בסיס פועל נתון

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר פעלים ממשפחת המילים של הפועל המודגש ולהטות אותם באותו בניין לפי הזמן והגוף המתאימים. שאלה זו מערבת ידע במבנה המילה (ידע מורפולוגי-דקדוקי) הנשען על ההקשר התחבירי, וכן דורשת היכרות עם אוצר מילים. כדי לזהות את הזמן והגוף יש להיעזר ברמזים לשוניים המצויים בכל משפט, כמו צייני הזמן ("לפני ש", "מחר") והנושא במשפט ("כתבתי" – אני, "הילדים" – הם).

דוגמאות לשגיאות:

דוגמה	סוג השגיאה
הילדים מדמיקים את הבול [...] לפני שהם הלכו [...]	זמן הפועל אינו מתאים למשפט.
כתבתי [...] ולאכניס אותה למעטפה.	
מחר שאול אלק לתיבת הדואר [...]	גוף הפועל אינו מתאים למשפט.
[...] ונכנסתי אותה למעטפה.	בניין הפועל אינו תואם לבניין של הפועל המודגש.
[...] והחנסתי אותה למעטפה.	שגיאת כתיב

סמנו **שתי** מילים המשתייכות לשורש של המילה **אוֹרַח**.

- 1 עֲרָכִים
- 2 מְתַאָּרְחִים
- 3 מְאָרַח
- 4 מְאָרְחִים
- 5 אָרוּךְ

מטרת השאלה: לזהות מילים משורש נתון

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את המונח "שורש", לזהות את השורש של המילה "אוֹרַח" הנתונה בשאלה (שורש א-ר-ח) ולזהות מילים שנוצרו מהשורש הזה (ידע מורפולוגי וסמנטי).

המילים **מְתַאָּרְחִים** (אפשרות 2) ו**מְאָרַח** (אפשרות 3) הן התשובות הנכונות. אפשר לזהות בהן את אותיות השורש א-ר-ח, ומשמעויותיהן קשורות למשמעות השורש הנתון.

במילה **מְאָרְחִים** (אפשרות 4) אפשר לזהות את אותיות השורש, אך הן מופיעות בסדר אחר מאשר בשורש הנתון בשאלה (א-ח-ר לעומת א-ר-ח). אותיות השורש באות כסדרה שחבריה מופיעים תמיד בסדר קבוע; אם יוחלף הסדר בין האותיות, לא יהיה זה אותו השורש. נוסף על כך משמעות השורש באפשרות זו אינה קשורה למשמעות השורש הנתון.

המילים **עֲרָכִים** (אפשרות 1) ו**אָרוּךְ** (אפשרות 5) אינן משתייכות לשורש א-ר-ח. השורש של המילה "עֲרָכִים" הוא ע-ר-כ, והשורש של המילה "אָרוּךְ" הוא א-ר-כ. בהגייה של ימינו הרווחת בפי רוב הציבור האותיות אל"ף ועי"ן הן אותיות הומופוניות, כלומר הגייתן זהה, וכך גם האותיות חיי"ת וכ"ף. על אף ההגייה הזוה של האותיות יש לזהות כי הן אינן חולקות שורש משותף.

כתבו את המילה המודגשת בשתי מילים.

דוגמה

בשורה 58 כתוב: "וליבו היה רגוע גם בשעת הצוהר'ים".
במקום המילה **ליבו**, אפשר לכתוב הלב *le*.

- א. בשורות 11–12 כתוב: "ואולי תמצא בו תשובה לשאלתך".
במקום המילה **שאלתך** אפשר לכתוב השאלה *le*.
- ב. בשורה 16 כתוב: "[...] והגישה בשמחה לכל אורח את **מנתו**".
במקום המילה **מנתו** אפשר לכתוב המנה *le*.
- ג. בשורה 21 כתוב: "ואת המכתבים אאסוף מ**ביתכם**".
במקום המילה **ביתכם** אפשר לכתוב הבית *le*.
- ד. בשורה 29 כתוב: "[...] תמקה הרבנית באוזניו של הרבי [...]"
במקום המילה **אוזניו** אפשר לכתוב האוזניים *le*.

מטרת השאלה: לפרק מילה ובה כינוי קניין (שייכות) חבור לשתי מילים נפרדות

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש לזהות את כינוי הקניין (השייכות) החבור ואת שם העצם שאליו הוא מצטרף וליצור מהם שתי מילים נפרדות (ידע מורפולוגי). כינוי הקניין הם כינויים לציון שייכות, והם עשויים להופיע בצורה פרודה ("השולחן שלי", "השולחנות שלי") או בצורה חבורה ("שולחני", "שולחנותי"). הצורות החבורות מופיעות לרוב בלשון פורמלית ובכתיבה (בעיקר במשלב גבוה), ואילו הצורות הפרודות – בלשון הדיבור ובכתיבה בלתי-פורמלית.

דוגמאות לשגיאות:

דוגמה	סוג השגיאה
<i>השאלה le</i>	היעדר התאמה בגוף
<i>השאלתך le</i>	חזרה על כינוי הקניין החבור בבסיס
<i>האוזן le</i> (הבסיס ביחיד במקום רבים)	שגיאה בבסיס (במילה שאליה מצרפים את הכינוי)
<i>אוזני הרבי</i>	כתיבת צירוף סמיכות במקום שימוש בכינוי קניין
<i>עצמה le, מנה le</i>	שגיאת כתיב

לפניכם שלושה פעלים: **הגיע, ענה, סיים**.
סמנו ליד כל משפט בטבלה אם הוא **נכון** או **לא נכון**.

לא נכון	נכון	
☒ 2	☐ 1	א. לכל הפעלים אותו שורש.
☐ 2	☒ 1	ב. כל הפעלים הם בזמן עבר.
☐ 2	☒ 1	ג. כל הפעלים הם בזכר.
☒ 2	☐ 1	ד. לכל הפעלים אותה משמעות.

הערה: סעיפים 9א-ג שייכים למחמד "מבנה המילה"; סעיף 9ד שייך למחמד "אוצר מילים".
[לחצו כאן](#) לניתוח של סעיף 9ד.

מטרת הסעיפים א-ג: לזהות מאפיינים דומים ושונים של פעלים

ידע הלשוני הנדרש:

● **סעיף א**

כדי לענות על השאלה נדרש לזהות את **השורש** של כל פועל, ואם השורשים של שלושת הפעלים זהים (ידע מורפולוגי). מכיוון שלכל פועל יש שורש שונה, התשובה היא "לא נכון".

● **סעיף ב**

כדי לענות על השאלה נדרש לזהות את **הזמן** של כל פועל, ואם הזמן של שלושת הפעלים זהה (ידע מורפולוגי). מכיוון שכל הפעלים נוטים בזמן עבר, התשובה היא "נכון".

● **סעיף ג**

כדי לענות על השאלה נדרש לזהות את **המין הדקדוקי** של כל פועל, זכר או נקבה, ואם המין הדקדוקי של שלושת הפעלים זהה (ידע מורפולוגי). מכיוון שכל הפעלים נוטים בזכר, התשובה היא "נכון".

השלימו את הקטע עם מילים ממשפחת המילים של הפועל **מתבייש**.

דוגמה

כאשר אריאל רואה תלמידים קשחקים בהפסקה, הוא **מתבייש** לבקש מהם להצטרף.
אריאל הוא ילד קצת **ביישן/מבוש**.^(א) איתמר חברו לכיתה שם לב לכך. הוא רצה לקרוא לאריאל מול כולם, אבל הוא לא רצה **לבייש**.^(ב) אותו. איתמר ניגש לאריאל בשקט והזמין אותו: "אל **תתבייש**"^(ג), בוא הצטרף אלינו". אריאל שמח והסכים מייד.

מטרת השאלה: להשלים מילים מתאימות בקטע לפי משפחת המילים של מילה נתונה

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר מילים ממשפחת המילים של המילה "מתבייש" (ידע מורפולוגי, ידע סמנטי, אוצר מילים) ולדעת כיצד לשבץ את המילים בקטע בהתאם להקשר התוכני והתחבירי.

דוגמאות לשגיאות:

דוגמה	סוג השגיאה
אריאל הוא ילד קצת לוב .	השלמת מילים שאינן ממשפחת המילים של המילה "מתבייש"
[...] אבל הוא לא רצה שיבייש אותו.	השלמת מילים שאינן מתאימות בהקשר התחבירי
[...] אבל הוא לא רצה שיתביש אותו.	
[...] "אל תבייש , בוא הצטרף אלינו".	השלמת מילים שאינן מתאימות בהקשר התוכני
[...] "אל תדביש , בוא הצטרף אלינו".	שגיאות כתיב בתבנית המילה (בניין או משקל)

תחביר

שאלות בממד זה עוסקות בזיהוי תפקידן של המילים במשפט, בזיהוי קשרים בין מילים, בין משפטים ובין פסקות, בשימוש במילות קישור, בשימוש בסימני פיסוק ועוד. השאלות העוסקות בתחביר במשימה זו הן **שאלות 3, 5, 6 ו-11**, והניתוח שלהן מוצג לפניכם. להשתמעויות להוראה העוסקות בממד התחביר, [לחצו כאן](#).

3

במשפטים שלפניכם חסרים סימני הפיסוק האלה:
נקודה (.) סימן שאלה (?) סימן קריאה (!) נקודתיים (:)
הוסיפו את סימני הפיסוק במקום המתאים. היעזרו בדוגמה.

דוגמה

כיצד יודעת היונה לאן לעוף?

- א. מסוכן פה, היזהרו!
- ב. האם שמעתם את החדשות המשמחות?
- ג. בחידון השתתפו ארבעה תלמידים: יצחק, ראובן, בנימין ויעקב.
- ד. ביום רביעי חגגה אחותי את בת המצווה שלה.
- ה. מדוע נדקה האירוע של בית ספרנו לחודש הבא?
- ו. במהלך הקיץ קראתי הרבה ספרים.

מטרת השאלה: להכיר את תפקידיהם של סימני הפיסוק ולהשתמש בהם במקומות המתאימים

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את התפקידים של סימני הפיסוק: **נקודה, סימן שאלה, סימן קריאה ונקודתיים** ולהשתמש בהם כראוי לפי הכתוב במשפט (ידע תחבירי).
בטבלה שבעמוד הבא מפורטים סימני הפיסוק המתאימים בכל משפט והסיבה לכך.

הסבר	סימן הפיסוק	
המשפט מביע ציווי, "היזהרו".	! תתקבל גם התשובה [.]	א. מסוכן פה, היזהרו _
המשפט מביע שאלה, כפי שאפשר לזהות במילת השאלה "האם".	?	ב. האם שמעתם את החדשות המשמחות _
הסימן בא לאחר ביטוי מכליל, "ארבעה תלמידים", ולפני פירוט, "יצחק, ראובן, בנימין ויעקב".	:	ג. בחידון השתתפו ארבעה תלמידים _ יצחק, ראובן, בנימין ויעקב.
המשפט הוא משפט חיווי.	.	ד. ביום רביעי חגגה אחותי את בת המצווה שלה _
המשפט מביע שאלה, כפי שאפשר לזהות במילת השאלה "מדוע".	?	ה. מדוע נדחה האירוע של בית ספרנו לחודש הבא _
המשפט הוא משפט חיווי.	.	ו. במהלך הקיץ קראתי הרבה ספרים _
	תתקבל גם התשובה [!]	

5

א. בשורה 4 בטקסט "שולחים מכתב" המילה "רָצִים" כתובה במירכאות.
מה הסיבה לכך?

- 1 כי חוזרים על המילה כמה פעמים בטקסט.
- 2 כי מְצִינִים נֶשֶׁם של מישהו או משהו.
- 3 כי רוצים להסביר את המילה.
- 4 כי מְצִטְטִים פסוק.

ב. בשורות 6–7 בטקסט המשפט "וַיִּשְׁלַח סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים" כתוב במירכאות.
מה הסיבה לכך?

- 1 כי חוזרים על המשפט כמה פעמים בטקסט.
- 2 כי מְצִינִים נֶשֶׁם של מישהו או משהו.
- 3 כי רוצים להסביר את המשפט.
- 4 כי מְצִטְטִים פסוק.

מטרת השאלה: לזהות את תפקיד המירכאות בהקשר נתון

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את התפקידים השונים של המירכאות ולזהות איזה תפקיד מתאים לכל אחד מן המקרים. זיהוי התפקיד המתאים משקף הבנה תחבירית.

סעיף א:

- **אפשרות 1** אינה מתאימה מכיוון שמירכאות אינן משמשות לציון חזרה על מילים.
- **אפשרות 2** היא האפשרות המתאימה מכיוון שמירכאות משמשות לציון שם, ובהקשר הנתון המירכאות מציינות את שם ה"רצים", השליחים שהיו רצים במהירות ממקום למקום.
- **אפשרות 3** אינה מתאימה מכיוון שמירכאות אינן משמשות למתן הסבר.
- **אפשרות 4** אינה מתאימה מכיוון שבהקשר הנתון אין מדובר בציטוט של פסוק.

סעיף ב:

- **אפשרות 1** אינה מתאימה מכיוון שמירכאות אינן משמשות לציון חזרה על משפטים.
- **אפשרות 2** אינה מתאימה כי המשפט הנתון אינו מציין שם של מישהו או משהו.
- **אפשרות 3** אינה מתאימה מכיוון שמירכאות אינן משמשות למתן הסבר.
- **אפשרות 4** מתאימה מכיוון שמירכאות משמשות לציון פסוק, והמשפט הנתון הוא ציטוט מפורש מתוך מגילת אסתר.

העשרה על תפקיד המירכאות:

נהוג להשתמש במירכאות במקרים אלה:

- כדי לציון דיבור ישיר או ציטוט, לדוגמה:
 - (1) בפרקי אבות הלל אומר: "לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד".
 - (2) "לך אֶל נְמֻלָּה עֶצֶל, רְאֵה דְרָכֶיהָ וְחַכֶּם" (משלי ו, ו).
- כדי לציון כינוי או שם (למשל שם של יצירה או ארגון מסוים), לדוגמה:
 - (1) את הפיוט "לכה דודי" חיבר הרב שלמה הלוי אלקבץ.
 - (2) בחברת "אסם" התחילו לייצר פתיתים בתקופת הצנע.
- כדי לציון מילה הזקוקה להדגשה במשפט, ובייחוד כאשר המילה משמשת במשמעות שונה מן המקובל, לדוגמה:
 - (1) ההתנהגות ה"נפלאה" שלו תגרום לו לשאת באחריות.
 - (2) במילה "ציפור" יש חמש אותיות.

בקטע שלפניכם חסרות **מילות קישור**.

השלימו את המילים החסרות בעזרת רשימת מילות הקישור שמתחת לקטע.

לאורך השנים אנשים השתמשו בשיטות שונות **כדי** (א) להעביר הודעות זה לזה. היום אפשר לשלוח ולקבל מכתבים באמצעות שירותי הדואר, **אבל** (ב) רוב האנשים אינם משתמשים במכתבים כדרך התקשורת העיקרית. **מצקמות** (ג) השימוש בשיחות טלפון ובדואר אלקטרוני, השימוש בשירותי הדואר הולך ופוחת.

רשימת מילות הקישור

אבל	בעקבות	כי
לכן	לפני	כדי

שימו לב:
שלוש מילים ברשימה מיותרות, ואין צורך להשתמש בהן.

מטרת השאלה: לזהות מילת קישור המתאימה להקשר

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש לזהות את הקשר הלוגי המובע בכל משפט ולשבץ מילת קישור מתאימה שיוצרת מבע תקין (ידע תחבירי וסמנטי).

- **באפשרות א** מובע קשר לוגי של **תכלית** (מטרה), ועל כן מילת הקישור הממלאת תפקיד זה ומתאימה להשלמת המשפט היא **כדי**.
- **באפשרות ב** מובע קשר לוגי של **ניגוד**, ועל כן מילת הקישור הממלאת תפקיד זה ומתאימה להשלמת המשפט היא **אבל**.
- **באפשרות ג** מובע קשר לוגי של **סיבה**. ברשימת מילות הקישור מופיעות שלוש מילים המבטאות קשר לוגי של סיבה: "כי", "בעקבות" ו"לכן", ואולם רק מילה אחת מתאימה להשלמת המשפט מבחינה תחבירית והיא המילה **בעקבות**.

העשרה על מילות קישור:

מילות הקישור מקשרות בין צירופים, משפטים או יחידות תחביריות גדולות יותר, והן מציגות באופן גלוי את הקשרים הלוגיים בין החלקים.

בטבלה שלהלן מובאות דוגמאות לקשרים לוגיים ולמילות קישור המבטאות אותם:

הקשר הלוגי	דוגמאות למילות קישור
הוספה	ו..., גם, נוסף על כך, כמו כן, זאת ועוד
ניגוד	אבל, אך, אולם, לעומת זאת
ויתור (ניגוד לצפוי)	על אף, למרות, אף על פי ש...
סיבה ותוצאה	כי, בגלל, מפני ש..., כיוון ש..., לכן
תכלית (מטרה)	כדי ש..., בשביל, למען, לשם כך
תנאי	אם, בתנאי ש...
זמן (רצף כרונולוגי)	כאשר, כש..., קודם לכן, לפני ש..., לאחר ש...
דמיון	כמו ש..., כפי ש...
ברירה	או, לחלופין

קראו את הקטע שלפניכם וסמנו בו **ארבעה פעלים**.

אני **לומד** **מְהֵעָה** של הרבי מבוהוש איך כדאי **נְאִתְנַהֵג** במצבים דומים. בזמן האחרון אחי **מבקש** ממני **נְאִבְלֵה** איתו יותר זמן ללא סיבה. כשהוא **יבקש** ממני זאת שוב, **אשאל** אותו **בְּזֵהִירוֹת** מה **קָרָה** ו**אֵעֲזֹר** לו ברגישות.

מטרת השאלה: לזהות פעלים בקטע נתון

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש לזהות מילים שחלק הדיבור שלהן הוא פועל. הפועל הוא מילה המציינת פעולה, התרחשות או מצב, והיא נוטה בזמן ובגוף. לדוגמה, המילה "לומד" המופיעה בקטע היא פועל מכיוון שהיא מציינת את פעולת הלמידה, והיא נוטה בזמן הווה ובגוף מדבר. כך גם המילה "יבקש" היא פועל מכיוון שהיא מציינת את פעולת הבקשה, והיא נוטה בזמן עתיד ובגוף נסתר. לעומת זאת המילים "עצה" ו"זמן" אינן פעלים מפני שאין להן נטיות זמן וגוף.

כתיב

שאלות בממד זה עוסקות בהכרת הכתיב התקני של המילה, בקריאה נכונה לפי סימני הניקוד, בפענוח מילים הומוגרפיות ועוד. השאלה העוסקות בתחביר במשימה זו היא **שאלה 4**, והניתוח שלה מוצג לפניכם.

להשתמעויות להוראה העוסקות בממד הכתיב, [לחצו כאן](#).

4

בכל אחד מהמשפטים שלפניכם יש זוג מילים מודגשות. הקיפו את המילה המודגשת המתאימה לתוכן של המשפט. היעזרו בדוגמה.

תתקשר אליי **אם/אם** תצטרך עזרה.

דוגמה

- א. הטקסט **עזר/עזר** לי להבין איך שולחים מכתב בדואר.
- ב. ליד **ביתי/ביתי** החדש יש סניף דואר גדול.
- ג. הפקיד **שב/שב** לעבודתו לאחר חופשה ארוכה.
- ד. את המכתבים מְמַיְנִים לפי **הַתּוֹבוֹת/הַתּוֹבוֹת** שאליהן הם נשלחו.

מטרת השאלה: לבחור את המילה המנוקדת המתאימה בהקשר

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את הצלילים המיוצגים באותיות ובסימני הניקוד (ידע פונולוגי ואורתוגרפי) ולפענח במדויק כיצד לקרוא את המילה. כמו כן נדרש להכיר את משמעות המילים ולבחור את המילה המתאימה להקשר.

כדי לאתר תלמידים שקריאתם אינה מדויקת ושהם אינם שולטים בסימני הניקוד ובמיומנות הפענוח הפונולוגי, מומלץ להעביר את מבדק שטף הקריאה לכיתה ג מתוך התוכנית: "[קול קורא! לקידום שטף הקריאה](#)". מבדק שטף הקריאה לכיתה ג נבדק בקריאת טקסט בכתיב מנוקד, ואילו מבדק שטף הקריאה לכיתה ד נבדק בקריאת טקסט בכתיב מלא, ללא ניקוד.

השתמעויות להוראה

הידע הלשוני, על כל ממדיו, מעמיד בסיס חשוב בפיתוח האוריינות הלשונית ובקידומה. כך הידע הלשוני מסייע בפענוח הקריאה ובהשגת שטף הקריאה; הוא תורם להבנת הנקרא של טקסטים; הוא מקדם את יכולות ההבעה בעל־פה והכתיבה של טקסטים במגוון סוגות³; הוא מחזק את המודעות לשפה תקינה; ועוד.

יש דרכים שונות לפיתוח הידע הלשוני של התלמידים, אחת מהן היא **למידה מתוך הקשר** במהלך קריאה ולמידה של טקסטים. קריאה בטקסטים מסוגות שונות, ברמות קושי שונות ובנושאים מגוונים מזמנת חקירת מילים ומשפטים בשלל היבטים, לדוגמה: חקירה פונולוגית (איך המילה נשמעת?), מורפולוגית (איך המילה בנויה?), אורתוגרפית (איך המילה כתובה?), סמנטית (מה משמעות המילה?) ותחבירית (מה משמעות המילה בהקשר מסוים?)⁴. כמו כן למידה מתוך הקשר טקסטואלי אותנטי מעודדת את התלמידים לשים לב לשפה ולרכיביה בזמן קריאת טקסט, ובכך מפתחת את ההתבוננות המטא־לשונית.

העיסוק בתופעות הדקדוקיות המזדמנות בטקסט יכול לחצות את גבולות הטקסט. מומלץ לחשוב יחד עם התלמידים על מילים ועל צירופים נוספים שבהם באות לידי ביטוי התופעות הדקדוקיות (למשל צירופי סמיכות, מבני שייכות), ליצור רשימה של מילים ושל צירופים אלה ובכך להרחיב את הדיון בהם. החשיפה למופעים רבים תחזק את למידת החוקיות ותפתח את הידע הלשוני והמטא־לשוני של התלמידים. אפשר לשלב בלמידה גם משחוק ולמידת עמיתים, המשמשים לתרגול הידע הלשוני בדרך חווייתית ומהנה. קריאה מרובה, וכן הקראה מרובה של ספרים בכיתה, חשובות גם הן לפיתוח הידע הלשוני.

פרק זה בנוי מארבעה תתי־פרקים המפרטים המלצות כיצד לעסוק בממדי הידע הלשוני שבהם מתמקדת משימה זו: **אוצר מילים, מבנה המילה, תחביר וכתוב**. הדוגמאות בפרק מבוססות על הטקסטים שקראו התלמידים במבחן החיצוני: "שולחים מכתב" ו"יש מכתבים עבורי?". חשוב לציין שהדוגמאות המופיעות לפניכם הן בגדר הצעות בלבד, ואתם יכולים לבחור באילו דוגמאות להשתמש וכן לחבר שאלות אחרות המבוססות על הטקסטים לפי שיקול דעתכם.

³ ממדי הידע הלשוני באים לידי ביטוי גם בתוצרי הכתיבה של התלמידים **במשימת הכתיבה** הנלווית למבחן החיצוני, והערכת היבטים הלשוניים היא חלק מהערכת תוצרי הכתיבה שלהם.

⁴ לקריאה נוספת ומעמיקה בנושא חקירת מילים וחקירת משפטים מומלץ לעיין בתוכנית "קול קורא! לקידום שטף הקריאה".

אוצר מילים

הרחבת אוצר המילים תורמת לקידום יכולות הבנת הנקרא והכתיבה, ואחת הדרכים להעשרת אוצר המילים היא הקניה של מילים מתוך הקשר במהלך עבודה על טקסט. כל טקסט מזמן מבחר מגוון של מילים להקניה. מומלץ לזהות את מילות המפתח בטקסט, מושגים חדשים ומילים נדירות שכדאי לתת עליהם את הדעת, שכן דיון במופעי המילה ובאסוציאציות הלשוניות שהיא מעוררת אצל התלמידים מרחיב את ההיכרות עם המילה ועם מגוון פירושיה.

לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד אוצר המילים:

- הרחבת אוצר המילים באמצעות:

- בחירה של **מילות מפתח** ודיון בהן:

בטקסט "שולחים מכתב" אפשר להתמקד במילים "שירותי דואר", "שליחים" ו"תקשורת". אפשר לשאול את התלמידים אילו אסוציאציות המילים מעוררות בהם וכך לפתח דיון במשמעויותיהן.

- בחירה של **מילים נדירות ומילים לא מוכרות** ודיון בהן:

אפשר להציע לתלמידים למצוא בעצמם מילים שלא מוכרות להם בטקסט "שולחים מכתב" ולבקש מהם לנסות להסביר את משמעותן לפי ההקשר. לדוגמה תלמיד שאינו מכיר את המילה "פרשים" יכול להיעזר בכתוב בטקסט, שלפיו הפרשים היו רוכבים על סוסים, והם שימשו להעברת הודעות למקומות רחוקים במיוחד.

- בחירה של **ביטויים ומטפורות** ודיון בהם:

לאורך הטקסט "יש מכתבים עבורי?" יש כמה ביטויים וצירופי מילים שכדאי לתת עליהם את הדעת, למשל: "ירד מנכסיו", "שקע בהרהורים", "באהבה החסד המפעמת בו", "נענה להצעה". הביטוי "שקע בהרהורים" מתפרש באופן מטפורי; אין הכוונה שהרבי שקע מילולית בהרהורים אלא שהוא חשב מחשבות עמוקות. הצירוף "באהבת החסד המפעמת בו" הוא צירוף ספרותי המדגיש את טוב ליבו ואת נדיבותו של הרבי. שאלות על הביטויים "ירד מנכסיו" ו"נענה להצעה" הופיעו בבחינה החיצונית שנבחנו בה התלמידים, ומומלץ לוודא שהתלמידים מכירים את המשמעות שלהם. לאחר דיון בצירופים והסבר שלהם אפשר לבקש מהתלמידים לחבר משפטים ולשבץ בהם את הצירופים שלמדו.

● זיהוי **קשרי משמעות** (קשרים סמנטיים) בין מילים:

למשל **שאלה 2** במשימה זו עוסקת בקשרי משמעות בין מילים ו**סעיף ד בשאלה 9** עוסק במשמעות הכללית של שלוש המילים בשאלה. כמשימת המשך התלמידים יכולים לאתר מילים נוספות בטקסט ולמצוא להן מקבילה נרדפת או ניוגודית. לדוגמה אפשר לבקש מהתלמידים למצוא מילים נרדפות למילים מהטקסט "יש מכתבים עבורי?", כמו סיים-גמר, תהתה-חשבה, נדהמה-התפלאה, שבה-חזרה.

● **הכרת משמעויות נוספות** של המילה (מילים פוליסמיות):

אפשר להציע לתלמידים לחפש בטקסט מילים שיש להן כמה משמעויות, להסביר מהן המשמעויות השונות של המילה ולשאול איזו מהן מתאימה להקשר. למשל בטקסט "יש מכתבים עבורי?" מופיעה המילה "הקִשְׁתָּה". למילה "הקִשְׁתָּה" מגוון משמעויות⁵: (1) גרם שיהיה קשה יותר, בעייתי ומסובך יותר; (2) הכביד עליו; (3) עשה משהו למוצק ולקשיח יותר; (4) הציג שאלה שיש בה משום ערעור או השגה על דברים או שנועדה לחדד אותם, העלה קושייה. דוגמאות למילים נוספות בטקסט "יש מכתבים עבורי?" שלהן כמה משמעויות: "שיעורים", "ביקרו".

נוסף על האמור לעיל מומלץ להרחיב את הבירור בנוגע לאוצר המילים של התלמידים בהקשרי למידה מגוונים, למשל בקריאה דיאלוגית מונחית של ספרים. במהלך הקריאה כדאי להתעכב על מילות מפתח, מילים נדירות, ביטויים ומטפורות, מילים בעלות משמעות נרדפת או מנוגדת ועל מבנים תחביריים המסייעים לזהות את קשרי המשמעות בין המילים.

מבנה המילה

ידע העוסק במבנה המילה (ידע מורפולוגי) כולל היכרות עם רכיבים דקדוקיים הבונים את המילה, כמו שורש, תבנית, צורני גזירה וצורני נטייה. פיתוח הידע הזה מחזק את הידע הלשוני ומעלה מודעות לשפה תקינה, ומכאן מומלץ שהתלמידים יוודעו לרכיבים דקדוקיים אלה ויכירו את המשמעות שלהם. לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד מבנה המילה:

● זיהוי **השורש**:

למשל **שאלה 7** במשימה זו. בטקסט "שולחים מכתב" השורש **ש-ל-ח** חוזר על עצמו כמה פעמים במילים שונות. אפשר לבקש מהתלמידים למצוא בטקסט מילים (שמות עצם ופעלים) הנגזרות משורש זה, לדוגמה "שלחתם", "לשלוח", "שליחים", "שולחים", "שליחה", "שולח".

⁵ לפי הגדרת הערך "הקשה" במילון "רב-מילים"

● **יצירת מילים בהקשר בעזרת מילה נתונה:**

למשל **שאלה 10** במשימה זו, שבה התלמידים מתבקשים להשלים מילים ממשפחת המילים של "התבייש". אתם יכולים לחבר קטעים משלכם, הקשורים לנושאים העולים מהטקסטים, שבהם שלימו התלמידים מילים בעזרת שורש או מילה נתונים, בדומה לשאלה זו.

● הכרת **מערכת הנטייה** בשם (מין ומספר) ובפועל (גוף וזמן):

למשל **שאלה 1** עוסקת בנטיית מערכת הפועל, וב**שאלה 9 (סעיפים א-ג)** יש היגדים העוסקים בנטיית הזמן של הפועל ובנטיית המין של השם. כדוגמה נוספת לנטיית הפועל אפשר לבקש מהתלמידים לזהות בטקסט "שולחים מכתב" נטייה של הפועל "להעביר" בזמנים השונים, למשל בטקסט מופיעים הפעלים "העבירו" בזמן עבר, "מעבירים" בזמן הווה ו"יעבירו" בזמן עתיד.

● הכרה, יצירה ופירוק של **צירופי סמיכות**:

אפשר להציג לתלמידים דוגמאות לצירופי סמיכות מהטקסט "יש מכתבים עבורי?", למשל "שיעורי בית" ו"עסקי מסחר" ולבקש מהם לאתר צירופי סמיכות נוספים, לדוגמה "ארון ספרים", "מעשה צדקה". אפשר לבקש מהתלמידים גם לחשוב על צירופי סמיכות נוספים שהם מכירים מחיי היום-יום וללא זיקה לטקסט, למשל "ימי הולדת", "כדורי שוקולד", "משקפי שמש", "נעלי בית". התלמידים יוכלו ליצור רשימות של מילים, במקרה זה של צירופי סמיכות, והחזרה על מבנה של צירופי הסמיכות במגוון מופעים תחזק אצלם את ההבנה של החוקיות הדקדוקית שבמבנה לשוני זה. רשימות המילים האלה יעמידו בסיס לאימון ולתרגול של שטף הקריאה.

● הכרה ויצירה של **כינויי שייכות** (קניין) פרודים וחבורים:

למשל **שאלה 8** במשימה זו. בטקסט "שולחים מכתב" מופיעים כמה כינויי שייכות פרודים, למשל: "לבית שלהן", "הכתובת שלו", "ליעדים שלהם". אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב צירופים אלה ככינויי שייכות חבורים, למשל "לביתן", "כתובתו", "ליעדיהם". כמו כן בטקסט מופיעים כמה כינויי שייכות חבורים, למשל "לביתה" ו"תפקידן". אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב מילים אלה בשתי מילים נפרדות, לדוגמה "לבית שלה" ו"התפקיד שלהן".

תחביר

ידע תחבירי קשור בתפקיד המילים במשפט ובקשרים בין מילים, בין משפטים ובין פסקות בטקסט שלם. הכרה של תפקיד המילים במשפט וזיהוי הקשר בין המשפטים בטקסט תורמים להבנה עמוקה יותר של הטקסט ולכתיבה בהירה ולכידה. בטקסטים יש מבנים תחביריים שונים המשרתים מטרות שונות, ומומלץ להכיר לתלמידים מבנים אלה ולעמוד על המטרה שלהם. כמו כן ידע תחבירי כולל גם הכרה של סימני הפיסוק ושימוש תקין בהם.

לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד התחביר:

- הכרה וזיהוי של **חלקי דיבור** (שם עצם, שם תואר, פועל, תואר הפועל, מילות יחס, מילות קישור): למשל **שאלה 11** במשימה זו. כמו כן אפשר לבקש מהתלמידים לאתר שמות תואר בסיפור "יש מכתבים עבורי?". לדוגמה אפשר להתמקד בשורות 14–21 שבהן מופיעים כמה שמות תואר ובהם: "רבים", "אוהב", "חמה", "מהודר", "מיוחדת" ו"חשובים". אפשר גם להכיר לתלמידים את צורות תואר הפועל בטקסט "שולחים מכתב" ולעמוד על התפקיד שלהן במשפט, למשל: "[...] הן (היונים) יודעות למצוא בקלות את הדרך ממקום למקום", "כדי לשלוח את המכתבים הרבים במהירות ו**ביעילות** הוקמו חברות [...]". לאחר מכן אפשר לבקש מהתלמידים לאתר צורות של תואר הפועל בסיפור "יש מכתבים עבורי" ולשאול את התלמידים מהי התרומה של הצורות האלה לסיפור, לדוגמה "לאחר שבוע שאל איציק את אביו בפליאה", "הרבנית [...] והגישה בשמחה לכל אורח מְנַתו", "תאמרי בנחת", "למוחרת בשעת ההפסקה שִׁוְחָחוּ איציק ויוסי, ואיציק שאל בעדינות", "יוסי ענה בעצב".

- הכרה וזיהוי של הקשר הלוגי של **מילות קישור**:

למשל **שאלה 6** במשימה זו. אפשר לבקש מהתלמידים לאתר מילות קישור נוספות בטקסט ולחבר בעזרתן משפטים עצמאיים משלהם. לאחר מכן התלמידים יכולים לשתף אלה את אלה במשפטים שכתבו, וחבריהם ינסו להציע מילות קישור חלופיות למילות הקישור שכתבו התלמידים.

- הכרה, זיהוי והפקה של **מבנים תחביריים**:

בטקסט "יש מכתבים עבורי?" יש **משפטי שאלה ומשפטי תנאי**, לדוגמה: משפט שאלה – "האם ידוע לך מהם שיעורי הבית בחשבון?"; משפט תנאי – "אם הוא מתבייש, הוא ודאי יסרב להצעת הארוחה". אפשר לבקש מהתלמידים ליצור משפטי שאלה ומשפטי תנאי בדומה למבנה של משפטים אלה.

● הכרה, זיהוי והפקה של **דרכי מסירת הדיבור** – דיבור ישיר ודיבור עקיף:
למשל בטקסט "יש מכתבים עבורי?" יש משפטים הנמסרים **בדיבור ישיר**. אפשר לבקש מהתלמידים לאתר משפטים הכתובים בדיבור ישיר ולציין מה מייחד אותם מבחינת סימני הפיסוק שבהם. לאחר מכן אפשר לבקש מהתלמידים להמיר חלק מהמשפטים שאיתרו במשפטים בדיבור עקיף תוך הקפדה על שינוי מתאים של הכינויים ושל צורות הפועל. לדוגמה, בסיפור יוסי שאל את איציק: "האם תוכל להסביר לי את שיעורי הבית במשנה?". את המשפט אפשר לכתוב בדרך עקיפה: יוסי שאל את איציק אם הוא יוכל להסביר לו את שיעורי הבית במשנה.

● הכרת התפקידים של **סימני הפיסוק**:
למשל **שאלה 3** ו-**שאלה 5** במשימה זו. בהמשך לשאלה 3 אפשר לבקש מהתלמידים לחבר בעצמם משפטים ולסמן בהם את סימני הניקוד המתאימים: נקודה, סימן שאלה, סימן קריאה ונקודתיים.

כתיב

ידע העוסק במערכת הכתיב (אורתוגרפיה) כולל ייצוג של הכתיב התקני של המילה, היכרות עם סימני הניקוד, קריאה נכונה של מילים מנוקדות ופענוח של מילים הומוגרפיות. מילים הומוגרפיות הן מילים הזרות בכתיבן אך שונות בהגייתן ובמשמעותן (למשל, המילה "שבע" יכולה להיקרא כספרה שֶׁבַע 7 או כ-שֶׁבַע, מי שאינו רעב). הכתיב חסר הניקוד מחסיר מהקורא מידע על אופן הגיית המילים, ולכן על הקורא להתמודד עם עמימות אורתוגרפית (פונולוגית וסמנטית), שמערכת הכתיב העברי מאופיינת בה. בקריאת מילים הומוגרפיות הקורא נדרש לבחור בין אפשרויות הקריאה השונות (לקבל החלטות לקסיקליות) מתוך הישענות על ההקשר, על המשמעות ועל התחביר. לכן חשוב לאתר הזדמנויות בטקסטים לחקירה של מילים הומוגרפיות, ולתרגל זיהוי של הקריאה הנכון לפי ההקשר ו"הלבשת" ניקוד שמייצג את אופן ההגייה המתאים.

לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד הכתיב:

● הכרת **הכתיב התקני של המילה (סוגי שגיאות כתיב)**:
בעת קריאת תשובות התלמידים לשאלות המשימה, שימו לב לשגיאות הכתיב. תנו את הדעת גם לסוגי השגיאות, למשל: שגיאות במילים בשכיחות גבוהה (למשל "שעלה" במקום "שאלה") לעומת שגיאות במילים בשכיחות נמוכה; שגיאות ברכיבים דקדוקיים (למשל שגיאה בתבנית בניין הפעיל, "לאכניס" במקום "להכניס"); שגיאות כמו הוספה או החלפה שגויה של אותיות; שגיאות במילים הומופוניות, כלומר מילים שונות משמעות וכתוב אך שוות צליל (למשל "שלו" לעומת "שלא").
תוכלו להציג בפני הכיתה את הכתיב הנכון של מילים שבהן היו טעויות חוזרות, ולעמוד על צורות הכתיב הנכונות ועל הבדלי משמעויות בין מילים הומופוניות.

● הכרת **סימני הניקוד**:

למשל **שאלה 4** במשימה זו. נוסף על כך תוכלו לבקש מהתלמידים להקריא מילים מנוקדות מתוך הטקסט ולוודא שהם קוראים נכון לפי סימני הניקוד. מומלץ גם לבדוק אם התלמידים נעזרים בניקוד העזר (למשל "מְדַבֵּר", "שִׁיעוּרֵי הַבַּיִת") שמקל על הקורא בקריאת המילה ומסייע לפתור עמימות אורתוגרפית. בדומה לשאלה 4 תוכלו להסתמך על מילים הומוגרפיות מתוך הטקסטים "שולחים מכתב" ו"יש מכתבים עבורי?", לנקד אותן בדרכים שונות ולשתול אותן במשפט, והתלמידים יידרשו לזהות את הקריא הנכון שהולם את ההקשר ולבחור במילה המנוקדת המשקפת קריא זה.

● הבחנה בין **מילים הומוגרפיות** לפי הקשר:

אפשר לזהות בטקסט מילים הומוגרפיות ולשאול את התלמידים איך מזהים את הקריא הנכון של המילה. לדוגמה בטקסט "שולחים מכתב" מופיעה המילה "בְּרָכָה". בכתיב לא מנוקד למילה זו כמה קריאים אפשריים, ובהם: בְּרָכָה (איחול), בְּרָכָה (ברכת שחייה), בְּרָכָה (הברך שלה). את המילה חסרת הניקוד אפשר לשתול במבעים שונים ולבקש מהתלמידים לזהות את הקריא המתאים בכל הקשר. לפניכם שלושה משפטים לדוגמה: (1) הילדה נפלה ונפצעה **בברכה**. (2) בקיץ אנו נוהגים ללכת ל**ברכה**. (3) כתבתי **ברכה** ליום ההולדת של אימי.

משימת ידע לשוני בעברית

מחווה, ניתוח השאלות והשתמעויות להוראה | חינוך חרדי

כל הזכויות שמורות למדינת ישראל, משרד החינוך, ראמ"ה. השימוש במסמך זה, לרבות הפריטים שבו, מוגבל למטרות לימוד אישיות בלבד או להוראה ולבחינה על ידי מוסד חינוך בלבד, לפי הרשאה מפורשת למוסד חינוך באתר ראמ"ה. זכויות השימוש אינן ניתנות להעברה. חל איסור מפורש לכל שימוש מסחרי וכן לכל מטרה אחרת שאינה מסחרית. אין להעתיק, להפיץ, לעבד, להציג, לשכפל, לפרסם, להנפיק רישיון, ליצור עבודות נגזרות בין על ידי המשתמש ובין באמצעות אחר לכל מטרה או למכור פריט מפרטי המידע, התוכן, המוצרים או השירותים שמקורם במסמך זה. תוכן המבחנים, לרבות טקסט, תוכנה, תמונות, גרפיקה וכל חומר אחר המוכל במסמך זה, מוגן על ידי זכויות יוצרים, סימני מסחר, פטנטים או זכויות יוצרים וקניין רוחני אחרות, ועל פי כל דין; כל זכות שאינה ניתנת במסמך זה במפורש, דינה כזכות שמורה.